Jumbaklar Hakkında Söz / *Bilmeceler Hakkında Söz**

Bilmeceler, halkın sözlü şiirsel "yaratma"larının içindeki gelişmiş en eski türlerinden biridir. Bilmeceler, insanların tecrübelerine, halkın hayat olaylarına, âdetleri ile düşüncelerine ve dünyaya bakışlarına, cemiyetin her türlü gelişme merhalelerine bağlı olarak meydana getirilen çok zengin bir tür olarak düşünülür. Bu yüzden de bilmecelerde, çeşitli tarihî, siyasî ve tabiî durumlarda yaşayan insanların ömrü, yaşayış tarzları ile dünyaya bakışları hakkında ilgi çekici bilgiler bulmak mümkündür. Bununla birlikte bilmecelerin, halk "şiir"inin bir şekli olarak eski devirlerden bugüne kadar devam edip, onun çok çeşitli söyleniş usullerini, cümle kurma tarzlarını ve anlayışlarını kendinde özenle sakladığına tanık olmaktayız.

İnsanlar, günlük hayatlarında kullanmakta oldukları basit nesnelerin, iş aletlerinin, hergün kullandığı nesnelerin kendilerine özgü özelliklerini her zaman göz önüne getirmez. Bilmeceler ise, bizim o kadar değer vermediğimiz eşyalarımızın kendine has sırlı özelliklerine dikkatimizi çevirip, onu çok yönlü anlayıp bilmeye zorlar. Bir tek nesneyi, diğer nesnelerden ve özelliklerden, bütünlüğü bölüp parçalamadan, ama nesne veya özelliklerin farklarını belirgin hale getirerek, bilmecelerin bir çok varyantını kurmak mümkündür.

Karakalpak bilmecelerinde, bilgeliğin asil taşlarının toplandığı muhteşem "sevkele"[1] gibi, bilmeceler, hoş bir tarzda açılarak (söylenerek), iş ve hayat ile sıkı sıkıya bağlı bir şekilde beyan edilir.

Bilmecelerde ortaya konan şeylerin tarihî temelinin açıklanıp verilişi, çok enteresan ve hafızada kalıcı özelliği ile dikkat çeker. Meselâ insanın doğuşu ve olgunlaşması hakkında bilmecelerin yaratılması, eski devirleri içine alır:

Azanda tört ayaklap jüredi,
Tüste eki ayaklap jüredi,
Keşte üş ayaklap jüredi.

Sabahleyin dört ayakla yürür,
Öğleyin iki ayakla yürür,
Akşamleyin üç ayakla yürür.

Bu bilmecede insan ömrünün bir kaç devri, yani emekleme devri, büyüme ve nihayet yaşlanınca bastona dayanıp yürüme devirleri ifade edilmiştir.

"Dür-dür etedi, Türkistannan jetedi" (Dür-dür eder, Türkistan'dan yetişir) şeklindeki başka bir bilmecede İdil-Yayık, Amuderya ve Sirderya boylarında yaşayan Karakalpaklar arasındaki yazışma, mektuplaşma münasebetlerinden söz edilir.

"Ak küşigim añk etti, davısı Hiyvağa jetti." (Ak eniğim "ank" (hav) etti, sesi Hive'ye yetti) bilmecesi, Karakalpaklarda tüfeğin olduğunu ve onların Hive hanlığı ile münasebeti olduğunu bildirir. Burada sadece tüfek hakkında değil, tüfeğin soğukluğu, tüfek vasıtasıyla da Hive hanının acımasızlığı, dolayısıyla o devirdeki halklar arasındaki anlaşmazlıkları gösterilir.

Semaver, Rus kopuzu, gramofon, dikiş makinesi, fayton arabası ve "müyizgekli" boynuz işlemeli ayakkabılar hakkındaki bilmecelerin Rusya'nın Orta Asya'yı istilâ etmesinden sonra ortaya çıktığı söylenir. Bunların hepsi de, "Orıs keldi degenşe ırıs keldi deseñ-o" (Rus geldi diyene kadar rızk geldi desen ya) atasözünün ortaya çıkmasına sebep oldu. Meselâ semaver hakkında şöyle bir bilmece ortaya çıktı:

Özek emes, say emes,
Suv ağadı jılğadan,
Öz-özinen turadı,
Zorlıkkan attay harlağan.

Dere değil, çay değil,
Su akıyor yataktan,
Kendi kendine durur,
Sıkışınca at gibi harlar.

Veya başka varyantı: "Aytaman men bir jumbak seresinen orıstıñ, on eki urıv töresinen" (Derim ben bir bilmece seçkininden (iyisinden) Rus'un, on iki uruk beylerinden) vb. "Tenge"ler (para ve para birimi) hakkındaki bilmecelere dikkat edelim (kâğıt paralar hakkında değil), "Kişkene ğana bezirgen, duyım jurttı ol gezgen". (Küçücük bir bezirgân, bütün yurdu o gezer.)

Bu bilmecelerin hepsinin, tarihçilerin ilgisini hayli çekiyordur diye düşünüyoruz.

Özetlersek, bilmeceleri ve bilmecelerin "anatomisini" inceleyip görürüz ki, "bilmeceler (kendi temel vazifesinden başka) tarihçiler, ekonomiyi ve dili araştıranlar, etnograflar, pedagoglar ve daha pek çok uzmanlar için de eşsiz bir materyal olarak hizmet eder."

İnsanların düşünce ve fikirlerini genişletmekte ve çevrelerini kuşatan dünyayı anlamalarında, bilmecelerin rolü çok büyüktür. Kuş ve yumurta hakkında da "Eki tuvadı, bir öledi" (İki doğar, bir ölür), "Tiriden öli tuvadı" (Diriden ölü doğar); balık hakkında "Bası barda şaşı jok, közi barda kası jok" (Başı var saçı yok, gözü var kaşı yok), veya kedinin görünüşü hakkında söylenen bilmecede:

Murtı bar sakalı jok,
Üstine kiyetuğın şapanı jok,
Otırıp ot basında payda oylaydı,
Alıska baratuğın saparı jok. h. t. b.

Bıyığı var, sakalı yok,
Üstüne giydiği "çapan"ı yok,
Oturup ateş başında fayda umar,
Uzağa gittiği seferi yok. vb.

Bunlar, insanı bütün hayvanat dünyası, kuşlar ve onların yaşayış tarzı, dış görünüşü, kendilerine özgü davranışları vb. ile tanıştırır.

* "Karakalpak Halık Jumbakları" Nökis "Karakalpakstan" Baspası, 1996, s.3-18.

1 Sevkele: Değerli taşlarla süslenen ve çok emek verilerek yapılan bir kadın başlığı.

ANA TEBİYATKA BAYLANISLI DÖREGEN JUMBAKLAR	*TABİATLA İLİGLİ SÖYLENEN BİLMECELER*
Astı gümbezli, üsti-hayvanlı, Kırk şaşaklı bir pöpekli. (aspan, jer, juldız, ay, kün)	***Altı kümbetli, üstü hayvanlı,*** ***Kırk saçaklı, bir "pöpek[1]" li*** *(gökyüzü, yer, yıldız, ay, güneş)*
Eki gilem keñ gilem, Ekevide teñ gilem. (aspan, jer)	***İki kilim, geniş kilim,*** ***İkisi de denk kilim.*** *(gökyüzü, yeryüzü)*
Ak sandığım aşıldı, İşinen jibek şaşıldı. (kün)	***Ak sandığım açıldı,*** ***İçinden ipek saçıldı.*** *(güneş)*
Bir perşe-petir, Alemge tatır. (ay, kün)	***Bir parça "petir" (ekmek)*** ***Âleme tattırır.*** *(ay, güneş)*
Bir kölde eki jayın, Biri ketse biri tayın. (ay, kün)	***Bir gölde iki yayın balığı,*** ***Biri gitse biri hazır.*** *(ay, güneş)*
Tam basında jartı nan. (ay)	***Dam başında yarım ekmek.*** *(ay)*
Biz-biz, biz edik, Biz mıñlağan kız edik. Tañ atkanşa jayıldık, Tañ atkan soñ joyıldık. (juldız)	***Biz biz idik, biz idik,*** ***Biz binlerce kız idik.*** ***Tan atana dek yayıldık,*** ***Tan atınca yok olduk.*** *(yıldız)*
Jigirma tört kızı bar, Ol da bir javan, On eki ulı bar, Sakıp kıran. (24 saat, 12 ay)	***Yirmi dört kızı var,*** ***O da bir civan (genç),*** ***On iki oğlu var,*** ***Sahipkıran (hükümdar)*** *(24 saat, 12 ay)*
Bir pelekte on eki tüynek, Altavı aşşı, altavı duşşı. (altı ay kıs, altı ay jaz)	***Bir yaprakta (dalda) on iki meyve*** ***Altısı acı, altısı tatlı.*** *(altı ay kış, altı ay yaz)*
Kara atım kaltıraydı, Kabırğası jaltıraydı. (suv)	***Kara atım titriyor,*** ***Kaburgası parlıyor.*** *(su)*
Baltasız usta, ağaşsız köpir saladı. (muz)	***Baltasız usta, ağaçsız köprü yapar.*** *(buz)*
Aspannan gübi tüsti, Gübiniñ tübi tüsti. (güldirmama)	***Gökten sepet düştü,*** ***Sepetin dibi düştü.*** *(gök gürültüsü)*
Ülken tavlar dügisti, Jılt-jılt etip ot uştı. (bult, nayzağay)	***Büyük dağlar döğüştü,*** ***"Jılt jılt" edip ateş uçtu.*** *(bulut, şimşek)*
Suvıkta katadı, Jıllıda zıtadı, Sütten tınık, Pahtadan ak. (kar)	***Soğukta donar,*** ***Sıcakta erir,*** ***Sütten duru,*** ***Pamuktan ak.*** *(kar)*

1 Pöpek: Başlıklara işlenen ve genellikle güle benzetilen nakış, süsleme; bitkilerin büyümüş olan çiçeği veya yaprağı.

Tarsıldap jerge tüsedi,
Onı körgen balalar,
Kuvırmaşpa desedi,
Künniñ közin körivden,
Ğayıp bolıp ketedi.
(burşak)

Pat diye yere düşer,
Onu gören çocuklar,
"Kavurma mı bu" derler,
Güneş yüzünü görünce,
Kaybolup giderler.
(burçak)

Esikten kirer eñkeyip,
Törge şığar diñkeyip.
(suvık)

Kapıdan girer eğilip,
Baş köşeye çıkar (oturur) diklenip.
(soğuk)

Kuvsañ jetkermeydi, moyın burmaydı.
Uslayın tesem kolda turmaydı,
Kaherlense kabağıñdi üydirer,
Birak sögip sabamaydı, urmaydı.
(suvık, boran)

Kovalasan yetişemezsin, boyun eğmez,
Tutayım desen elde durmaz,
Öfkelense göz kapağın kapanır,
Fakat söğüp saymaz ve vurmaz.
(soğuk, bora)

Balkan tavdıñ basında,
Balık ketip baradı,
Kuyrık-kalaş bavırına,
Tiyip ketip baradı.
(bult)

Yüce dağın başında,
Balık gidip duruyor,
Kuyruk, yüzgeç bağrına,
Değip gidip duruyor.
(bulut)

Jumbağım jutıldı,
Kölge barıp kutıldı.
(kuyın)

Bilmecem yutuldu,
Göle varıp kurtuldu.
(fırtına)

Kal deseñ de kalmaydı,
Özi jüre almaydı.
(köleñke)

Kal desen de kalmaz,
Kendi başına da gidemez.
(gölge)

Uzın-uzın, uzın terek,
Uzın boylı kız terek,
Mineyin desem şakası jok,
Jeyin desem miyvası jok.
(tütin)

Uzun uzun, uzun ağaç,
Uzun boylu kız ağaç,
Çıkayım desem dalı yok,
Yiyeyim desem meyvesi yok.
(duman)

Javrağandı keptirer,
Ayağı joktı jürdirer,
Öz erkine jiberseñ,
Duyım jurttı büldirer.
(ot)

Düşmanlık edeni kurutur,
Ayağı olmayanı yürütür,
Kendi hâline bıraksan,
Bütün yurdu mahveder.
(ateş)

Kurık bastı eki tavık,
Biri ıssı, biri suvık.
(ıssı, suvık)

Kement, tuttu iki tavuk,
Biri sıcak, biri soğuk.
(sıcak, soğuk)

On eki şakalı nervan terek,
Her şakada otız japırak,
Japıraktıñ bir jağı kara,
Bir jağı ak.
(on eki ay, otız kün-tün)

On iki dallı yüksek ağaç,
Her dalında otuz yaprak,
Yaprağın bir yanı kara,
Bir yanı ak.
(on iki ay, otuz gün ve gece)

Suvdan şığadı,
Suvdan korkadı.
(duz)

Sudan çıkar,
Sudan korkar.
(tuz)

Suvğa salsañ-janar,
Otka salsañ-kanar.
(hek)

Suya atsan yanar,
Ateşe atsan kanar.
(kireç)

Tav asırıp ok attım,
Atkan oğımdı joğalttım.
(juldızdıñ ağıvı)

Dağ aşırıp ok attım,
Attığım okumu kaybettim.
(yıldız kayması)

Öziñnen ozbas, iziñnen kalmas.
(köleñke)

Önüne geçmez, peşini bırakmaz.
(gölge)

Ayağı jok kaşadı, kanatı jok uşadı.
(tütin)

Ayağı yok, kaçar; kanadı yok, uçar.
(duman)

Jutsañ karnıñ toymaydı,
Jutpasañ jasap bolmaydı.
(hava)

Yutsan karnın doymaz,
Yutmasan hayat olmaz.
(hava)

ADAMZATKA BAYLANISLI DÖREGEN JUMBAKLAR

İNSANLARLA İLGİLİ SÖYLENEN BİLMECELER

Azanda tört ayaklap jüredi,
Tüste eki ayaklap jüredi,
Keşte üş ayaklap jüredi.
(adamnıñ eñbeklegen, eseygen, kartayğandağı hasa tayanıp jüretuğın deviri)

Sabahleyin dört ayakla yürür,
Öğleyin iki ayakla yürür,
Akşamleyin üç ayakla yürür.
(insanın emeklediği, büyüdüğü, yaşlanıp bastona dayanarak yürüdüğü devri)

Davısı bar sözi jok,
Janı bar tili jok,
Mingen atınıñ janı jok.
(besiktegi bala)

Sesi var sözü yok,
Canı var dili yok,
Bindiği atının canı yok.
(beşikteki çocuk)

İyrim-iyrim, iyrim jumbak,
İyrilmesip keler jumbak.
(adamnıñ ömiri)

Dolam dolam dolam bilmece,
Dolanıp da gelir bilmece.
(insan ömrü)

Kazanda pispes, tabakka tüspes,
Onı tatpas adam bolmas.
(ananıñ süti)

Kazanda pişmez, tabağa düşmez,
Onu tatmayan adam, olmaz.
(ana sütü)

Kevilsizge jubanış,
Kevillige kuvanış.
(tolğav)

Gönülsüze (üzgün olana) sevinç,
Gönüllüye (sevinçliye) kıvanç.
(tolgav[1])

Tiy desem tiymeydi,
Tiyme desem tiyedi.
(erin)

Değ desem değmez,
Değme desem değer.
(dudak)

Aş desem aşıladı,
Jap desem jabıladı.
(avız)

Aç desem açılır,
Kapan desem kapanır.
(ağız)

Birevi sayrap tur,
Ekevi tıñlap tur,
Ekevi karap tur.
(til, kulak, köz)

Biri ötüp durur,
İkisi dinleyip durur,
İkisi bakıp durur.
(dil, kulak, göz)

Tuvıskan eki ana bar,
Ekevinde on bala,
Her biriniñ atı bar,
Öz isine merdana.
(barmaklar)

Kardeş iki ana var,
İkisinde on bala (çocuk),
Her birinin adı var,
Kendi işlerinde usta.
(parmaklar)

1 Tolgav: Gönüldeki coşkun hislerin hikmetli bir tarzda manzum olarak ve saz eşliğinde söylendiği bir halk edebiyatı türünün adı.

Dünyada eñ kerek,
Eñ kerekten artık ne kerek.
(den savlık)

Dünyada en gerekli,
En gerekliden de ne gerekli.
(vücut sağlığı)

Birevge keñ dünya,
Birevge tar dünya.
(akıl)

Birine geniş dünya,
Birine dar dünya.
(akıl)

Akıllığa aytsam,
Oyladı da bildi,
Akılsıza aytsam,
Tıñladı da küldi.
(jumbak)

Akıllıya deyince,
Düşündü de bildi.
Akılsıza deyince,
Dinledi de güldü.
(bilmece)

Tavdan-biyik, teñizden tereñ.
(kıyal)

Dağdan yüksek, denizden derin.
(hayâl, düşünce)

Bir jibim bar kayda uzatsamda,
Sol zamatta jetedi.
(kevil)

Bir ipim var, nereye uzatırsam,
Oraya hemen gider.
(gönül)

Güldir şamenniñ salası,
Tildur avızdıñ kalası,
Otız eki meyekten,
Kırk eki şöje şığadı.
(söz)

Güldür çimenin alanı,
Dildir ağzın kalesi,
Otuz iki yumurtadan,
Kırk iki yavru çıkar.
(söz)

Bir tavdıñ basında eki laşın,
Körmeydi, kanşa uşsa da tavdıñ basın.
(bas, kirpik)

Bir dağın başında iki laçin,
Görmez ne kadar uçsa da dağın başını.
(baş, kirpik)

Eki bala ayaklasıp atır,
Tura sala tayaklasıp atır.
(kirpik)

İki çocuk tekmeleşip durur,
Ara sıra dayanışıp durur.
(kirpik)

Kişkene ğana karaşa,
Turğan jeri tamaşa,
Bir zerrede jer jüzin,
Aladı şarlap karasa.
(köz)

Küçücük bir karacık,
Durduğu yer çok güzel,
Bir anda yer yüzünü,
Alır dört dönüp baksa.
(göz)

Taralsa bes, birikse bir.
(judırık)

Dağılsa beş, birleşse bir.
(yumruk)

Biz-biz edik, biz edik,
Otız eki kız edik,
Bir tahtağa dizildik,
Birim-birim üzildik.
(tis)

Biz biz idik, biz idik,
Otuz iki kız idik,
Bir tahtaya dizildik,
Birer birer ayrıldık.
(diş)

Eki anadan on bala,
Öz isine merdana.
(barmaklar)

İki anadan on bala,
Kendi işinde usta.
(parmaklar)

HAYVANAT DÜNYASINA BAYLANISLI DÖREGEN JUMBAKLAR

HAYVANLAR DÜNYASIYLA İLGİLİ SÖYLENEN BİLMECELER

Apan-apan, jaman şapan,
Tört tireviş, bir bılğavış.
(tüye)

"Apan apan" yaman "çapan",
Dört direk, bir çomça.
(deve)

Kişkene ğana boyı bar,
Avdarıp kiygen tonı bar.
(koy)

Küçücük boyu var,
Çevirip giydiği elbisesi var.
(koyun)

Jer astında jezdemniñ atı kisneydi.
(buzavbas)

Yer altında eniştemin atı kişniyor.
(zehirli bir böcek)

Jarasıklı jolı bar,
Samaldan jüyrik jenivar,
Dertke dava süti bar,
Kanday makluk tavıp al?!
(biye)

Yaraşıklı yolu var,
Rüzgârdan hızlı hayvan,
Derde deva sütü var,
Hangi mahluk, biliver?!
(kısrak)

Eki tuvılıp bir öledi.
(kus)

İki doğup bir ölür.
(kuş)

Jerden biyik, bulttan pes,
Dizilisip ötedi.
Katarlasıp tap-tartıp,
"g" heribin saladı,
Ziyrek bolsañ egerde,
Sanavğada boladı.
(tırna)

Yerden yüksek, buluttan alçak,
Dizilişip geçerler.
Katar katar bağlanıp,
"g" harfini yaparlar,
Akıllı isen eğer,
Saymak da mümkün olur.
(turna)

ÖSİMLİKLERGE BAYLANISLI DÖREGEN JUMBAKLAR

BİTKİLERLE İLGİLİ SÖYLENEN BİLMECELER

Appak-appak appağım,
Tübitten de jumsağım,
İşi tolı ak mayım,
Kiyim-kenşek belbavım,
Jerden öngen baylığım.
(pahta)

Appak appak appağım,
Tüyden dahi yumşağım,
İçi dolu ak yağım,
Giyimlerde belbağım,
Yerden biten zenginliğim.
(pamuk)

Este-este, boyı peste,
Ot otlaydı, suv işpeydi,
Özi sonday hasıl nerse.
(pille)

Yavaş yavaş, boyu kısa,
Ot yer, su içmez,
Kendi öyle asil bir şey.
(ipekböceği)

Uzın boylı sarılar,
Koltığında nanı bar.
(biyday)

Uzun boylu sarıdır,
Koltuğunda ekmeği var.
(buğday)

Pisirseñ avkat, pisirmeseñ kus.
(meyek)

Pişirirsen yemek, pişirmezsen kuş.
(yumurta)

Forması aşa sıyaklı,
İşi tolğan tukımğa,
Jemeyseñ onı sorıysañ,
Şiresi dım jağımlı.
(enar)

Görünüşü çatallı gibi,
İçi dolu tohumla,
Yemezsin onu emersin,
Şiresi (suyu) pek lezzetli.
(nar)

Bir ösimlik dolanğan,
Kurı japırak oralğan,
Diyhanlar sürip egedi,
Sorpa uşın jaralğan.
(kapusta)

Bir bitkidir, dolanmış,
Kuru yaprak sarınmış,
Çiftçiler sürüp eker,
Çorba yapmaya yarar.
(lahana)

Jerden şığar taranıp,
Tum-tusına karanıp,
Jigit ağası bolğanda,
Basına selle oranıp.
(jüveri)

Yerden çıkar yayılıp,
Etrafına bakınıp,
Yiğit ağası olunca,
Başına kalpak sarınıp.
(darı)

Tuyağın jerge tıkkan,
Basınan mayı akkan.
(kendir)

Ayağını yere tıkmış,
Başından yağı akmış.
(kendir)

Özi kıllı, satsa pullı. (salı)	***Kendisi kıllı, satılırsa pullu (para eder).*** *(pirinç)*
Mınav nege muñayadı, Bası nege kıysayadı, Dögeregi bozarıp, Közi nege kızaradı. (tarı)	***Bu niye bunalır,*** ***Başı niye eğrilir,*** ***Etrafı bozarıp,*** ***Gözü niye kızarır.*** *(darı)*
Jazda kiyinedi, kısta şeşinedi. (terek)	***Yazın giyinir, kışın soyunur.*** *(ağaç)*
Uzın terek, işi gevek. (kamıs)	***Uzun ağaç, içi boş.*** *(kamış)*
Alıstan karasañ tavday, Kasına kelseñ javday. (şeñgel)	***Uzaktan baksan dağ gibi,*** ***Yanına gelsen düşman gibi.*** *(dikenli "şeñgel" bitkisi)*
Duzsız pisken as kördim, Domalanğan tas kördim. (kavın)	***Tuzsuz pişen aş gördüm,*** ***Yuvarlanan taş gördüm.*** *(kavun)*
Şığarında eki kulak, Üş aydan soñ bir kuşak. (ğarbız)	***Çıkarken iki kulak,*** ***Üç ay sonra bir kucak.*** *(karpuz)*
Peleginen tuvdırğan, Alkımınan buvdırğan. (suv kabak)	***Yaprağından doğmuş,*** ***Boğazından boğdurmuş.*** *(su kabağı)*
Kişkene ğana boyı bar, Kabat-kabat tonı bar. (piyaz)	***Küçücük boyu var,*** ***Kat kat elbisesi var.*** *(soğan)*
Künniñ nurın süyemen, Künge basımdı iyemen. (ayğabağar)	***Güneşin ışığını severim,*** ***Güneşe başımı eğerim.*** *(günebakan)*
Duzsız pisken, Kaynamay tüsken. (miyve)	***Tuzsuz pişmiş,*** ***Kaynamadan düşmüş.*** *(meyve)*
Sırtı tatlı et, İşi kattı tas, Tastıñ işinde, Tağı demli as. (erik)	***Dışı tatlı et,*** ***İçi sert taş,*** ***Taşın içinde,*** ***Bir de demli aş.*** *(erik)*
Kısta mazar, Jazda bazar. (jüzim)	***Kışın mezar,*** ***Yazın pazar.*** *(üzüm)*
Gülsiz miyve kördim. (enar)	***Çiçeksiz meyve gördüm.*** *(nar)*
Kişkene ğana kurt, Göregi tut, Berşeni kiyindiredi, Kızları süyindiredi. (navkankurt)	***Küçücük bir kurt,*** ***Yiyeceği, dut,*** ***Herkesi giydirir,*** ***Kızları sevindirir.*** *(ipekböceği)*

Aynalası şarday,
Tüsi kanday,
Demi palday.

(şiye)

Çevresi yuvarlak,
Rengi kan gibi,
Tadı bal gibi.

(erikten küçük bir meyve)

Sırtı kızıl, işi ak,
Arasında bir tayak.

(jiyde)

Dışı kızıl, içi ak,
Arasında bir dayak.

(iğde)

RUVZIGERŞİLİKKE BAYLANISLI DÖREGEN JUMBAKLAR

Kara sıyırım karap tur,
Kızıl sıyırım jalap tur.

(kazan, ot)

Karabay ağam attan tüsti,
Balaları juvırıp şıktı.

(kazan, tabak)

Eki bası judırıktay,
Ortası kıldırıktay.

(eki baslı tutkış)

Arkaña mindim han boldım,
Esikke keldim kul boldım,
Otka jandım kül boldım.

(otın)

Jatsa tas, jaksa otın.

(kömir)

Kişkene ğana meşel,
Süñgip barıp suv işer.

(kabak)

Arkasında avzı bar,
Tumsığında közi bar.

(digirman)

Avzı tolı elemat,
İşi tolı belemat,
Tünde bardım urlıkka,
Alıp şıktım kün şığa.

(tandır)

Ot basında ompayğan,
Kökiregi tompayğan.

(kumğan)

Kişkene ğana ak tana,
Müyizim bar dep makta.

(şeynek)

GÜNLÜK EV İŞLERİYLE İLGİLİ SÖYLENEN BİLMECELER

Kara sığırım bakıp durur,
Kızıl sığırım yalayıp durur.

(kazan, ateş)

Karabay ağam attan indi,
Çocukları koşup geldi.

(kazan, tabak)

İki başı yumruk gibi,
Ortası kıl gibi ince.

(iki başlı tutacak)

Arkana bindim han oldum,
Kapıya geldim kul oldum,
Ateşte yandım kül oldum

(odun)

Yatsa (yatarken) taş, yakılsa odun.

(kömür)

Küçücük bir "meşel[1]"
Batarak su içer.

(kabak)

Arkasında ağzı var,
Gagasında gözü var.

(değirmen)

Ağzı dolu insan,
İçi dolu belâ,
Gece vardım hırsızlığa,
Alıp çıktım gün çıkarken.

(tandır)

Ateş başında dik durmuş,
Göğsü kabarmış.

(ibrik)

Küçücük bir ak dana,
Boynuzum var diye övün.

(çaydanlık)

1 Meşel: Elinden iş gelmeyen, yerinden kalkamayan; beceriksiz.